

LATVIEŠU PIEDALĪŠANĀS 1909. GADA 19. MARTA RĪGAS PILSĒTAS DOMES VĒLĒŠANĀS 1905. GADA REVOLŪCIJAS KONTEKSTĀ

Inna Gīle

Mg. hist., Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta zinātniskā asistente.
Zinātniskā tēma: 20. gs. Latvijas vēsture, militārās medicīnas vēsture.

Rakstā aplūkota 1909. gada 19. marta Rīgas pilsētas domes vēlēšanu norise un latviešu dalība vēlēšanās. Šīs Rīgas pilsētas domes vēlēšanas bija pirmās vēlēšanas pēc 1905. gada revolūcijas, kas satricināja Krievijas impēriju un būtiski pasliktināja vācbaltiešu un latviešu attiecības. 1909. gada Rīgas pilsētas domes vēlēšanu detalizēta analīze liecina par iespējamo revolūcijas ietekmi uz latviešu politisko partiju taktiku pilsētas pārvaldes priekšvēlēšanu kampaņā. Minētās ietekmes izpēte ir raksta mērķis.

Atslēgas vārdi: pilsētiesību attīstība Krievijas impērijā, tiesības, Rīgas pilsētas dome, vēlēšanas, vēlētāju saraksts.

19. gs. otrajā pusē iezīmējās būtiskas pārmaiņas Krievijas impērijas rietumu daļā. Industrializācijas un urbanizācijas ietekmē Baltijas guberņas strauji attīstījās un kļuva par vienu no attīstītākajiem reģioniem visā impērijā. Rīgas, Liepājas, Rēveles (Tallinas) un citām Baltijas guberņu ostām bija liela nozīme Krievijas impērijas ārējā tirdzniecībā. Dzelzceļu attīstība nodrošināja satiksmi ar tuvākiem un tālākiem impērijas reģioniem un Eiropu, tādēļ Baltijas guberņu pilsētās strauji uzplauka rūpniecība, tirdzniecība un palielinājās iedzīvotāju skaits.¹

Vidzemes guberņas administratīvais centrs Rīga, līdzās tādām pilsētām kā Pēterburga, Maskava, Varšava ierindojās Krievijas impērijas lielāko pilsētu vidū. 19. gs. otrajā pusē Rīga bija arī

gubernatoru un pēc karastāvokļa ieviešanas 1905. gada novembra beigās arī pagaidu ģenerālgubernatora rezidence un administratīvais centrs. Rīgas uzplaukumu veicināja gan iekšējie (ģeogrāfiskais stāvoklis, mūru nojaukšana un pilsētas paplašināšanās, Rīgas Politehnikuma dibināšana 1862. gadā – inženieru, arhitektu u.c. speciālistu sagatavošana), gan ārējie (infrastruktūras attīstība, impērijas īstenotās ekonomiskās, administratīvās un tiesiskās reformas) faktori.²

Tā, piemēram, vairākas nozīmīgas pārmaiņas Rīgas saimnieciskajā dzīvē ieviesa 1866. gada 4. jūlija likums par brīvu iespēju nodarboties ar amatniecību. Šo likumu pieņēma kopā ar vairākām citām ekonomiskām reformām – likvidēja valsts kredītmopolu un atļāva dibināt privātbankas ar mērķi veicināt kapitāla uzkrāšanos impērijā, jo ekonomisko attīstību kavēja kapitāla trūkums, kuru centās labot, ieviešot minētās reformas un nodrošinot stabilu rubļa kursu, tādā veidā sekmējot ārzemju kapitāla pieplūdumu.³

Minētais likums atļāva kļūt par amatniekiem un strādāt ārpus cunftēm neatkarīgi no reliģiskās piederības un kārtas. Galvenais, kas bija jāievēro, – attiecīgo nodokļu samaksa. Šis likums izraisīja neapmierinātību cunftu pārstāvjos, bet atvieglāja cunftēs neiesaistīto personu saimniecisko darbību.⁴ Pieņemtā likuma rezultātā uzlabojās ekonomiskie rādītāji un palielinājās turīgo nevācu, tajā skaitā latviešu, iedzīvotāju slānis un līdz ar to arī iespēja piedalīties pilsētas domes vēlēšanās, kuru kritērijs bija mantas cenzs un nodokļu parādu neesamība. Šādos apstākļos arvien lielāku politisku un ekonomisku ietekmi ieguva citas nacionalitātes, īpaši latvieši, arī krievi.

Šajā sakarā jāpievērš uzmanība arī starpetniskajam un sociālajam klimatam Rīgā. 1900. gadā pilsētā bija apmēram 314 800 iedzīvotāju, un līdz pat Pirmajam pasaules karam šis skaitlis tikai palielinājās, sasniedzot gandrīz pusmiljonu.⁵ Rīga bija pazīstama kā daudznacionāla pilsēta – galvenās grupas bija vācbaltieši, latvieši un krievi, bet 19. gs. beigās tām pievienojās arī lietuvieši un poļi, kuri, tāpat kā latviešu zemnieki, pēc dzimtbūšanas atceļā-

nas 1861. gadā no perifērijas plūda uz centriem – pilsētām labāku darba un dzīves apstākļu meklējumos. Rezultātā 1913. gadā no visiem Rīgas iedzīvotājiem latvieši bija 41,3%, vācbaltieši – 13,5%, baltkrievi un lielkrievi kopā veidoja 19,5%, poļi – 9,3%, lietuvieši – 6,9%, ebreji – 6,6%, igauņi – 1,8%, bet pārējie – 1,1%.⁶

Dažādo tautību pārstāvji privāto un sabiedrisko dzīvi (baznīcas, teātri, biedrības, apdrošināšanas sabiedrības utt.) visbiežāk pavadīja savas etniskās grupas ietvaros. Tam bija vairāki iemesli, piemēram, tas, ka pastāvēja tendence iedzīvotājiem, kuri ieplūda no perifērijas, pilsētās tuvināties ar sev līdzīgiem, kuri prata vienu valodu un apmeklēja vienu un to pašu reliģisko iestādi. Šie un citi aspekti kavēja dažādo Rīgas iedzīvotāju integrāciju un veicināja nacionālo grupu nošķirtību.⁷

Rīgas politiskās, saimnieciskās un kultūras dzīves noteicēji līdz Pirmajam pasaules karam bija vācbaltieši, kuri bija samērā konservatīvi. 19. gs. otrajā pusē, kad sākās rusifikācija, administratīvās un tiesu reformas, jūtami pasliktinājās attiecības starp vācbaltiešiem un centrālo varu. Šis pārmaiņas satricināja vācbaltiešu dominanti pilsētā, kuri uzskatīja, ka noteicēju tiesības Rīgā viennozīmīgi pieder vāciešiem, tomēr citu iedzīvotāju starpā mazinājās to agrākais prestižs.⁸ Īpaši izteikti tas bija ar latviešiem, kuri 19. gs. otrajā pusē nostiprināja savu pašapziņu. Rīga izvirzījās par latviešu nacionālās kustības centru, ko veicināja arī 1868. gadā dibinātā Rīgas Latviešu biedrība (RLB). Uzplaukstot rūpniecībai, pieauga turīgo, līdz ar to arī balsstiesīgo latviešu īpatsvars, kuri vēlējas piedalīties gan sabiedriskajā, gan pilsētas pārvaldes dzīves veidošanā, nostiprinot latviešu ietekmi pilsētā.⁹

19. gs. domes vēlēšanās bija raksturīga nacionālo principu izvirzīšanās priekšplānā, bet 20. gs. rezultātus nereti noteica arī ekonomiskās intereses, jo dalība domes vēlēšanās bija ne tikai pašapliacināšanās iespēja, bet ar domes palīdzību varēja tikt pie labi atalgotiem amatiem dažādās iestādēs ar tiesībām uz pensiju un blakus nodarbošanos. Kā nerakstīts likums bija tas, ka

domnieki bieži saņēma pilsētas pasūtījumus bez konkursa, tāpat domniekiem bija izdevīgāki piedāvājumi iegādāties apbūves gabalus pilsētā, ietekmēt budžeta sadali, privātīpašuma nodokļu aplikumu, noteikt labiekārtošanas darbu secību pilsētā – visi šie kritēriji veicināja izdevīgus saimnieciskās darbības apstākļus. Vislielākā cīņa par vietām domē notika latviešu un vācbaltiešu starpā, kuri sašķēlās divās daļās – konservatīvajos un liberāļos, kur katrai grupai pieslējās daļa inteligences.¹⁰

AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

Pētījuma izstrādē uzmanība pievērsta gan literatūrai, gan publicētajiem un nepublicētajiem avotiem. Rīgas pilsētas valdes fondā¹¹ glabājas dokumenti, kuri saistīti ar vēlēšanu norisi un rezultātiem (vēlēšanu noteikumi, balsu skaitīšanas dokumenti utt.). Vidzemes guberņas Pilsētu lietu komisijas fondā¹² atrodami gubernatora ziņojumi Iekšlietu ministrijai par domes vēlēšanu gaitu, kas ļauj izprast, kā vēlēšanas raksturo guberņas augstākā vara.

Pētījumā izmantots arī Rīgas pilsētas domes 1909. gada vēlēšanu saraksts.¹³ Darbā salīdzināti vairāki¹⁴ publicētie vēlēšanu saraksti, viens no sarakstiem¹⁵ papildināts ar vēlēšanu skaitu un tajā veiktas dažādas atzīmes un labojumi, kas liek domāt, ka šis ir labotais vēlēšanu saraksts, pēc kura izdeva saraksta papildinājumu. Vēlēšanu saraksta izpēte ļāva izprast, pēc kādiem principiem tas sastādīts, kādi kritēriji ņemti vērā, sastādot sarakstu, kam piederējušas balsstiesības.

Nozīmīgs avots temata izpētē bija tā laika prese, kura ļauj izsekot latviešu šķelšanās iemesliem un savstarpējām nesaskaņām. *Rīgas Avīzēs*¹⁶ publicējās konservatīvi noskaņotie latvieši, īpaši daudz publicējās šīs avīzes izdevējs un viens no grupas līderiem F. Veinbergs. Nozīmīgākie latviešu opozīcijas (liberālās) laikraksti bija *Zemkopis*,¹⁷ *Dzimtenes Vēstnesis*,¹⁸ *Jaunā Dienas Lapa*.¹⁹ Vācieši savukārt publicējās tādos laikrakstos kā, piemēram, *Düna Zeitung*.²⁰

Literatūrā visplašāk jautājumu par Rīgas pilsētas domes vēlēšanām aplūkojusi Dzidra Ozoliņa²¹ un Jānis Krastiņš.²² Diemžēl šie pētījumi ir piesātināti gan ar padomju ideoloģiju, gan attiecīgu terminoloģiju, jo tapuši padomju periodā. Tomēr, neskatoties uz trūkumiem, atsedzot šo uzslāņojumu, darbi ir vērtīgi temata izpētē, jo tajos izmantota plaša avotu bāze.

Rīgas pilsētas domes vēlēšanu tematam uzmanība pievērsta arī Valda Bērziņa sastādītajā darbā.²³ Šis pētījums ir bez padomju perioda uzslāņojuma, un tā mērķis ir radīt priekšstatu par Latvijas pilsētu domju vēlēšanām 19.–20. gadsimta mijā Latvijā kopumā, līdz ar to arī šajā darbā skatīta kopaina. Līdzīgas ziņas par Rīgu sniedz Ilonas Celmiņas sastādītais darbs *Rīgas pārvalde astoņos gadsimtos*.²⁴ Šajos darbos nav detalizēti izskaidrota vēlēšanu norise.

Voldemāra Kalniņa pētījums²⁵ vērtīgs ar to, ka sniedz ieskatu Baltijas guberņu tiesībās 19.–20. gadsimtā, bet starpetniskā un sociālā klimata raksturošanai izmantots Kristīnes Volfartes un Ervīna Oberlendera sastādītais darbs²⁶ par Rīgas daudz nacionālo seju.

RĪGAS PILSĒTAS DOMES VĒLĒŠANAS 19.–20. GS. MIJĀ

Vācbaltiešu privilēģijas Baltijas guberņās saglabājās līdz 19. gs. otrajai pusei, kad tika uzsākas pārvaldes un tiesu reformas,²⁷ lai nostiprinātu Krievijas impērijas varu šajā, līdz tam laikam diezgan autonomajā reģionā. Impērijā pilsētu pašpārvaldes reformas sākās ar 1870. gada Krievijas pilsētu likumu, kurš noteica, ka pilsētu pašvaldības orgānus – pilsētas domi un valdi, kā arī pilsētas galvu ievēlē. Šo likumu attiecināja uz Baltijas guberņām tikai ar 1877. gada 26. marta likumu par Krievijas impērijas 1870. gada pilsētu likuma piemērošanu Baltijas guberņām.²⁸ Pēc šī nolikuma piemērošanas Rīgas rātei atvēlēja vairs tikai tiesas funkcijas, bet pēc 1889. gada 9. jūlija likuma par tiesu reformu Baltijas guberņās pilsētas rāti likvidēja pavisam.²⁹

Pēc šīm reformām Baltijas guberņu pilsētu domes ievēlēja pilsētas vēlētajū sapulce, kurā piedalījās rūpnieki, tirgotāji, namīpašnieki, brīvo profesiju pārstāvji u.c. Dome ievēlēja pilsētas valdi, kura savukārt ievēlēja pilsētas galvu. Ar 1870. gada Krievijas pilsētu likumu bija noteikts, ka vēlēšanu tiesības pieder Krievijas impērijas pavalstniekiem – vīriešiem, kuri sasnieguši 25 gadu vecumu un kuriem pilsētas teritorijā pieder nekustamais īpašums, par kuru tiek maksāts pilsētas nodoklis. Sievietes un civilo pilngadību (21 gads) nesasniegušos pašvaldību vēlēšanās pārstāvēja pilnvarotie. Vēlēšanu tiesības piešķīra tikai tiešo nodokļu maksātājiem, bet atņēma tiem, kuri nebija samaksājuši nodokļus. Vēlēšanās nepiedalījās guberņas administrācija un vietējās policijas ierēdņi, lai parādītu neitralitāti.³⁰

Tiesības vēlēt bija gan fiziskām, gan juridiskām personām, piemēram, tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumu īpašniekiem, valsts un sabiedriskajām iestādēm, biedrībām, baznīcām utt. Līdz ar to vienai personai varēja piederēt arī vairākas balsis. Piemēram, sabiedrības *Minerālūdens iestāde* Vērmanes dārzā³¹ īpašnieks Aleksandrs Verners 1909. gada vēlēšanās kā juridiska persona varēja balsot divas reizes – pirmo reizi kā šīs iestādes īpašnieks ar vēlētajā numuru 661 (izsniegta rūpniecības zīmes IV kategorija) un otro reizi kā uzņēmuma *Kniep & Verner*³² (izsniegta tirdzniecības zīmes I kategorija), kurš atradās Elizabetes ielā 33, īpašnieks ar vēlētajā numuru 1724.³³

Jānorāda, ka izsniegtajām tirdzniecības zīmēm, kas deva tirdzniecības tiesības pēc 1898. gada 8. jūnija Valsts rūpniecības nodokļu likuma un 1899. gada 7. marta Iekšlietu ministrijas cirkulāra Nr. 9, nebija nozīmes domes vēlēšanās. Šis noteikums neattiecās uz tiem tirdzniecības un rūpniecības veikalēm, kuri maksāja ne mazāk kā 50 rubļu pamatnodokli un 7 rubļu un 50 kapeiku pilsētas nodokli, tātad vēlēšanās drīkstēja piedalīties tirdzniecības zīmju I vai II kategorijas atļaujas un rūpniecības zīmju I–V kategorijas atļaujas saņēmēji.³⁴

Jāatzīmē arī, ka vienas ēkas līdzīpašniekiem pēc 1882. gada 11. jūnija pilsētu likuma 24. panta 2. daļas³⁵ bija tikai viena balss,

tādēļ vēlētāju sarakstā visi vienas ēkas līdzīpašnieki nosaukti zem viena numura un savienoti ar apaļajām iekavām (tas attiecās arī uz veikalu līdzīpašniekiem, kuri savukārt savienoti ar kvadrātiekaļām), kā rezultātā kopējais nododamo balsu skaits bija mazāks par vēlētāju skaitu.³⁶ 1909. gadā Rīgā pavisam dzīvoja 433 600 cilvēki, kas nozīmē to, ka vēlēšanu tiesības bija tikai apmēram 1% rīdzinieku.³⁷ Šādi ierobežojumi noteica to, ka vēlēšanu tiesības piederēja turīgiem pilsētas iedzīvotājiem, un viņu intereses saimnieciskajā ziņā bija līdzīgas.³⁸

Saskaņā ar 1870. gada Krievijas pilsētu likumu vēlētāji iedalījās trīs kategorijās – klasēs. Vēlētāju kategoriju noteica pēc maksāto nodokļu lieluma (jāatzīmē, ka 1878. gada vēlēšanās visās trīs klasēs dominēja vācieši). Pirmajā klasē ietilpa daži desmiti vēlētāju, un tie bija lielie īpašnieki. Otrajā klasē ietilpa vidēji turīgi īpašnieki – šīs klases vēlētāju skaits mērāms simtos. Vislielākā bija trešā klase, kurā ietilpa sīkīpašnieki. Katra vēlētāju kategorija saskaņā ar 1870. gada Krievijas pilsētu likumu ievēlēja 24, bet visas kopā 72 domniekus. 1892. gada Krievijas pilsētu nolikums domnieku skaitu palielināja līdz 80 un reglamentēja domes sēžu skaitu – no 4 līdz 24 kārtējām sēdēm gadā (sēžu saraksts bija jāiesniedz gubernatoram par nākamo gadu uz priekšu), bet ārkārtas sēdes drīkstēja sasaukt tikai ar gubernatora īpašu atļauju.³⁹

Kopumā arī pēc 1877. gada 26. marta likuma par Krievijas impērijas 1870. gada pilsētu likuma piemērošanu Baltijas guberņām noteicošo vairākumu pilsētas domē saglabāja vācbaltieši, kaut gan viņu pozīcijas vairs nebija tik drošas un turpmāk arvien vairāk vajadzēja rēķināties ar citu nacionalitāšu, īpaši latviešu un krievu, pieaugošo ietekmi un vēlmi darboties pilsētas pārvaldē. Jānorāda, ka Krievijas impērijas iekšpolitikas centieni ierobežot vācbaltiešu privileģēto stāvokli Baltijā netieši veicināja un pat labvēlīgi ietekmēja latviešu un citu nacionalitāšu politisko darbību.

Svarīgi atzīmēt, ka 19. gs. beigās impērijas vadība sāka arī ierobežot Baltijas guberņu pilsētu pārvaldes. 1892. gada 11. maijā

pilsētu nolikums⁴⁰ pilsētas pārvaldības funkcijas minimalizēja līdz saimnieciskās darbības jomai un palielināja pārraudzības orgānu tiesības pilsētas pārvaldības orgānu formēšanā un darbības kontrolē. Nozīmīgākos pilsētas domes lēmumus no šī brīža apstiprināja gubernators vai impērijas vadība. Gubernātas pilsētu lietu pārvaldei bija tiesības atcelt jaunievēlēto pilsētas domi vai arī pieprasīt atsevišķu kadru nomaiņu, bet gubernatoram bija tiesības izlemt, vai atļaut pildīt amata pienākumus galvenajām amatpersonām – pilsētas galvai, kuru apstiprināja iekšlietu ministrs, un valdes locekļiem. Gubernatoram bija arī tiesības apstiprināt domes lēmumus. Šim nolikumam vācbaltieši vairs īsti nepretojās, jo bija jau samierinājušies ar Rīgas iekļaušanu Krievijas impērijas pilsētu tiesību sistēmā.⁴¹

1892. gada 11. maija pilsētu nolikums arī paaugstināja mantas cenzu vēlētājiem un no vēlētāju vidus izslēdza siktirtgotājus, nelielos namīpašniekus, amatniekus u.c. Ar šo likumu palielinājās vācu uzņēmēju ietekme Rīgas vācbaltiešu politiskajā elitē, un 20. gs. sākumā amatus pilsētas pārvaldē ieņēma arī vācieši no citām Vidzemes un Kurzemes gubernātas pilsētām un apgabaliem.⁴² Krogu īpašnieki zaudēja vēlēšanu tiesības, bet ebreju pārstāvjus pilsētu domēs izvēlējās gubernātas administrācija – katrai Krievijas impērijas pilsētai bija atsevišķs, Iekšlietu ministrijas noteikts pārstāvju skaits no mantas cenza prasībām atbilstošajiem attiecīgās pilsētas ebrejiem.⁴³ Faktiski nolikums samazināja nevācu pretendentu skaitu domes vēlēšanās un nostiprināja vāciešu pozīcijas. Visticamāk, tādēļ uz laiku samazinājās vēlētāju, īpaši nevāciešu, interese par vēlēšanām.⁴⁴

20. gs. sākumā notika izmaiņas vēlētāju aktivitātē, jo bija palielinājies jaunajiem kritērijiem atbilstošo balsstiesīgo skaits. Vēlētāji kļuva aktīvāki, arī presē vēlēšanas bija plašāk atainotas. No 20. gs. sākuma līdz Pirmajam pasaules karam pavisam notika četras Rīgas pilsētas domes vēlēšanas – 1901., 1905., 1909. un 1913. gadā. 1901. gada vēlēšanās vēlētāju aktivitāte bija pieaugusi apmēram uz pusi – no 30,9% līdz 61,4% balsstiesīgo, salīdzinot ar iepriekšējām vēlēšanām.⁴⁵ Tieši pirms Pirmā pasaules kara

latvieši bija kļuvuši par lielāko vēlētajū grupu, un no 8 domnieku vietām 1901. gadā latviešu skaits domē pieauga līdz 23 vietām 1913. gadā, bet vācbaltiešu skaits samazinājās attiecīgi no 62 līdz 41 vietai. Šeit gan jāatzīmē, ka, kaut arī no 1877. līdz 1913. gadam vācbaltiešu (no 42,8% līdz 13,5%) un krievu (no 25,1% līdz 19,5%) īpatsvars pilsētnieku vidū bija samazinājies, bet latviešu pieaudzis gandrīz uz pusi (no 23,5% līdz 41,3%), pilsētas domnieku vairākums līdz 1909. gadam bija tieši vācieši.⁴⁶

Interesantas ir arī kandidātu skaita izmaiņas – 19. gs. 90. gados bija apmēram 100 kandidāti, bet 20. gs. sākumā – apmēram 180 kandidāti (1901. gadā – 177; 1905. gadā – 184). Jebkuras nacionālās grupas izredzes vēlēšanās noteica trīs galvenie faktori: saimnieciskās pozīcijas, politiskā pieredze, vēlētajū vispārējā aktivitāte. Protams, pastāvēja arī citi apstākļi, kuri ietekmēja vēlēšanu rezultātus, piemēram, vadošo personu autoritāte u.c.⁴⁷ Tāpat neizpalika 1905. gada revolūcijas ietekme uz domes vēlēšanām. Ja 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā krievu vēlētajū savas balsis labprātāk atdeva par latviešu–krievu sarakstu, tad pēc revolūcijas – par vācbaltiešiem. Tas saistīts ar latviešu lielajām nacionālajām ambīcijām, kuras 1905. gadā ieguva arī revolucionāru raksturu. Turīgie krievu vēlētajū labprātāk nodeva balsis par prognozējamu pilsētas pārvaldi, pat ja tā bija vāciska.⁴⁸

GATAVOŠANĀS 1909. GADA RĪGAS PILSĒTAS DOMES VĒLĒŠANĀM

Domes vēlēšanas var iedalīt vairākos posmos. Pirmais posms sākās jau iepriekšējā gadā ar vēlētajū saraksta sastādīšanu, publicēšanu un koriģēšanu. Paralēli tam notika domnieku vietu kandidātu izziņošana un priekšvēlēšanu kampaņa, kura ilga līdz pat pašām vēlēšanām. Pēc tam notika gatavošanās vēlēšanu sapulcei un tās norise, balsu skaitīšana un rezultātu paziņošana.

Rīgas pilsētas domes 1909. gada vēlētajū saraksts⁴⁹ iespiests 1908. gadā Vilhelma Ferdinanda Hekera tipogrāfijā Rīgā, Palejas

ielā 3.⁵⁰ Saraksts sastādīts krievu alfabēta secībā. Tā kā katrā vēlēšanu gadā vēlētajus sarakstā iekļāva vai izslēdza no tā, tad katru reizi vēlētajiem bija atšķirīgi numuri. Par vēlētajiem sniegtas šādas ziņas: vārds, uzvārds, sievietēm minēts arī pirmsprecību uzvārds, tēvvards (ja zināms), adrese, cenza iemesls. Vēlētāju adreses pārņemtas no 1908. gadā izdotās Ādolfa Rihtera Rīgas adrešu⁵¹ grāmatas.⁵²

Pirmās kaislības uzjundīja tieši vēlētāju saraksta sastādīšana. Salīdzinot 1909. gada vēlētāju sarakstu ar iepriekšējo gadu sarakstiem, redzams, ka vēlētāju skaits audzis – 1905. gada sarakstā bija iekļauti 4047 vēlētaji,⁵³ bet 1909. gada sarakstā pēc papildināšanas jau bija 4223 vēlētaji. Sarakstu publicēja trīs mēnešus pirms vēlēšanām, un dome saņēma simtiem iebildumu par neprecizitātēm un nepilnībām. Koriģētajā sarakstā bija iekļauti vēl 492 vēlētaji, kuri atbilda kritērijiem.⁵⁴

Pēc vēlēšanu saraksta sastādīšanas izplatīja paziņojumu krievu, vācu un latviešu valodā par vēlēšanu kārtību, kurā bija izskaidrots, kam pieder balsstiesības, kā notiek balsošana, kā pareizi aizpildīt un iesniegt vēlēšanu zīmes, kā pēc vēlēšanām notiek balsu skaitīšana un rezultātu paziņošana. Paziņojumā bija teikts, ka ievēlēs 80 domniekus un 16 domnieku vietniekus, tātad kopā 96 cilvēkus – balsu skaits noteica to, vai kandidāts kļūst par domnieku vai domnieku vietnieku, šī iemesla dēļ katrs vēlētājs savā balsošanas zīmē drīkstēja norādīt ne vairāk kā 96 kandidātus.⁵⁵ Katra vēlētāju klase ievēlēja 32 cilvēkus.

Trīs nedēļas pirms vēlēšanām tiem, kuru adreses bija zināmas, pa pastu nosūtīja ieejas apliecību, balsošanas zīmes sastādīšanas blanku, pilsētas valdes apzīmogotu konvertu, kurā bija paredzēts ievietot balsošanas zīmi, un vienu eksemplāru ar nosacījumiem par vēlēšanu kārtību, ko nozaudēšanas vai nesaņemšanas gadījumā varēja saņemt sākot ar 26. februāri līdz pat vēlēšanu dienai pilsētas valdē, kura izgatavoja šos dokumentus, vai vēlēšanu dienā speciāli šim nolūkam paredzētā telpā vēlēšanu iecirknī. Jāatzīmē, ka tikai sākot ar 1909. gadu izsniedza šo dokumentu dublikātus, iepriekš nozaudēšanas gadījumā vēlētajus

pie vēlēšanām nepielaida. Vēlēšanu rīkotājiem bija tiesības pārbaudīt personas identitāti, ja radās kādas aizdomas par tās tiesībām vēlēties.⁵⁶

Priekšvēlēšanu kaislības. Rīgas pilsētas pašvaldība un tās īstenotā politika veidoja pilsētas dzīvi un tieši ietekmēja plašu iedzīvotāju slāņu dzīves apstākļus, tādēļ dalība 1909. gada 19. marta pilsētas domes vēlēšanās bija tik nozīmīga. To, ka latvieši uz šīm vēlēšanām lika lielas cerības, apliecina fakts, ka, lai palielinātu latviešu vēlētajū skaitu un līdz ar to arī latviešu kandidātu iespējas uzvarēt vēlēšanās, dažādas latviešu bankas, kases un kredītiestādes izsniedza aizdevumus, lai vēlētajī nomaksātu pilsētai nodokļus vai iegūtu īpašuma tiesības, lai atbilstu vēlētajū cenžam un varētu piedalīties vēlēšanās.⁵⁷

Vislabāk priekšvēlēšanu kampaņu ataino prese, jo ar tās starpniecību kandidāti varēja uzrunāt lielāku sabiedrības daļu. Vidzemes gubernators Nikolajs Zvegincevs norādīja, ka liela loma priekšvēlēšanu cīņā bijusi tieši vācu, latviešu un krievu prese. Vietējā prese plaši atspoguļoja priekšvēlēšanu cīņu un aicināja piedalīties vēlēšanās – pārliecināties, vai vēlētajī atbilst cenžam, samaksāti nodokļi utt. Presē parādījās raksti,⁵⁸ kuros no dažādiem aspektiem raksturota iepriekšējās pilsētas domes darbība. Ar preses starpniecību dažādas grupas organizēja priekšvēlēšanu sapulces un ziņoja par to norisi.

Vislielākā priekšvēlēšanu cīņa notika starp vācbaltiešiem un latviešiem, kuriem pieslējās citu nacionālo grupu pārstāvji. Uzreiz jānorāda, ka latviešu kandidātu starpā nebija vienprātības un notika šķelšanās. Latviešu konservatīvo spārnu pārstāvēja sabiedriskie darbinieki, kuri bija cieši saistīti ar Rīgas Latviešu biedrību, spilgtākās personības – advokāts un žurnālists Frīdrihs Veinbergs, advokāts Andrejs Krastkalns un advokāts, RLB priekšnieks Frīdrihs Grosvalds.

F. Veinbergu var raksturot kā galēji labēju politiķi, kurš aktīvi atbalstīja impērijas varu un iestājās pret kreisām kustībām. Arī RLB F. Veinbergs distancējās no revolucionāriem, norādot, ka revolucionāri šajā biedrībā nebija un tie šo nacionālo centru

ignorēja.⁵⁹ Šī latviešu politiskā grupa vienojās ar vācu un krievu pārstāvjiem, izveidojot kopīgu Apvienoto lielpilsoņu bloku, kas vēlēšanās stājās pretī t.s. Progresīvajam blokam, kura sastāvā bija latviešu opozīcija (liberālā grupa) un krievu, lietuviešu un citu mazākumtautību vēlētaji. Šī daļa savukārt publicējās laikrakstos *Dzimtenes Vēstnesis, Latvija, Jaunā Dienas Lapa*.⁶⁰

Jau 1908. gada novembrī latviešu konservatīvā spārna pārstāvji (F. Veinbergs, A. Krastkalns un F. Grosvalds) noorganizēja Latviešu vēlētajū komiteju, kuras sastāvā bija tirgotāji, kredītiestāžu direktori, rūpnieki, namīpašnieki, ierēdņi un brīvo profesiju pārstāvji. Šī komiteja pieņēma lēmumus bez liberālās latviešu daļas dalības. 27. novembrī notika latviešu vēlētajū kopsapulce, kurai vajadzēja apstiprināt komitejas lēmumus. Sapulcē nenotika apspriešanās, bet tika izziņots, ka jau notikušas pārrunas ar vācbaltiešiem un rezultāts esot vienošanās par to, ka latvieši pēc vēlēšanām iegūtu 26 domnieku un 2 kandidātu vietas (latvieši sākumā vēlējās 27 domnieku un 5 kandidātu vietas, bet piekāpās), kā arī vienu vietu pilsētas valdē un vienu vietu pilsētas krājiskas pārvaldē. Pēc šīs vienošanās vācbaltiešiem joprojām būtu pārsvars – 42 domnieku vietas. Kompromiss faktiski nozīmēja, ka konservatīvi noskaņotā latviešu daļa sadarbojās ar vāciešiem un atzina esošo saimniekošanas politiku pilsētā.⁶¹

Šāda notikumu attīstība sacēla vētru. Pēc vēlēšanām F. Veinbergs izteicās, ka vāciešu–latviešu kompromisa idejai pretinieki bija gan vāciešu, gan latviešu aprindās, bet pretestība viņa uzskatus nemainīšot un, viņaprāt, laika gaitā šai idejai piekritēju skaits palielināsies. Neapmierinātā latviešu daļa nostājās opozīcijā un kritizēja šādu politiku, jo tā netika pieaicināta pārrunāt šādu jautājumu. Abas nometnes saprata, ka sašķelšanās divās daļās pasliktināja latviešu izredzes vēlēšanās, tomēr neviena nebija gatava piekāpties.⁶²

Opozīcija (liberāli noskaņotie latvieši, starp kuriem bija, piemēram, kadeti un pārsvarā vidējais latviešu slānis) laikrakstā *Dzimtenes Vēstnesis* rakstīja, ka pirms vēlēšanām valda “vecā vācu–latviešu nevienprātība, šķelšanās un ķildas”.⁶³ Latviešiem

jāiemācoties piekāpties kopēju interešu vārdā, nevis jāmeklē tikai personiskais labums. Šī grupa uzskatīja, ka līdzšinējais pilsētas pārvaldes saimnieciskais virziens bija attīstīt pilsētas centrālos rajonus, nevis nomales. Liberālā latviešu daļa nebija mierā ar konservatīvā spārna politiku un uzskatīja, ka tā ir politiski tuvredzīga, maldinājusi vēlētājus un piekāpusies, lai iegūtu sev labumu.⁶⁴

Tika norādīts, ka F. Veinbergs ir pret latviešu apvienošanos personisku interešu vārdā, un nosodīta viņa vēlme slēgt vienošanos ar vācbaltiešiem. Laikrakstā teikts: “Kompromiss būtu pieņemams vienīgi tad, ja latviešiem tiek atvēlēts nākamajā domē tik daudz vietas, ka, vienojoties ar cittautiešu (krievu) domniekiem, tie varētu iegūt, kaut arī nelielu balsu pārsvaru. Pretējā gadījumā kompromiss ar vācbaltiešiem nav pieņemams.”⁶⁵

Latviešu liberālā daļa F. Veinbergam nebija piedevusi viņa ieņemto pozīciju 1905. gada revolūcijas laikā, kā arī neveiksmīgo sadarbošanos 1909. gada vēlēšanās, un savstarpējas nesaskaņas un apvainojumi saglabājās, jo arī turpmākos gados opozīcijas laikrakstos varēja lasīt pārmetumus. Presē ar trāpīgiem vārdiem raksturots samilzušais konflikts. Bija teikts, ka šī lieta gājusi tik tālu, ka katra doma, ko F. Veinbergs izplatot, tāpēc vien tiek otrā pusē nicināta, ka to izplatot F. Veinbergs.⁶⁶

Vidzemes gubernators uzskatīja, ka Rīgas iedzīvotāji ar ļoti lielu interesi izturējās pret šīm vēlēšanām – katra grupa vēlējās īstenot savas nacionālās un ekonomiskās intereses. Jāatzīst, ka latviešu starpā pastāvēja nesaskaņas par to, kādu politiku nepieciešams īstenot, bet nevajadzētu domāt, kā to uzskatīja padomju laikos vēsturnieki Dz. Ozoliņa un J. Krastiņš, ka daļa latviešu ātri atteicās no savām nacionālajām idejām tikai personiskā labuma apmierināšanai. Jebkurā gadījumā visiem kandidātiem bija arī savas ambīcijas un vēlmes, kuras tie gribēja īstenot.⁶⁷

VĒLĒŠANU NORISE UN REZULTĀTI

Vēlēšanas sākās 19. martā pulksten astoņos no rīta Rīgas Lie-lās ģildes augšējā zālē un ilga līdz pulksten desmitiem vakarā. Pēc šī laika vēlētājus vairs neielaida vēlēšanu telpās un nobalsot varēja tikai tie, kuri vēl atradās zālē. Vēlēšanu kārtība bija šāda: vēlēšanas atklāja, nolasot dažādus ar vēlēšanām saistītus likumus un atrādot klātesošajiem vēlēšanu kasti, pēc tam kasti aizslēdza un aizzīmogoja ar priekšsēdētāja zīmogu, pie kura parakstījās priekšsēdētājs un tie no klātesošajiem vēlētājiem, kuri to vēlējās. No vēlētāju vidus izraudzījās 11 cilvēkus, kuri palīdzēja pārbaudīt personu tiesības balsot, pieņemt vēlēšanu biļetenus, kā arī uz-turēt kārtību.⁶⁸

Balsstiesīgie varēja ierasties vēlēšanu iecirknī ar aizpildītu vē-lēšanu zīmi vai to aizpildīt uz vietas. Tās personas, kurām bija vairākas balsis, balsošanas zīmes iesniedza katru atsevišķā kon-vertā. Vēlēšanu zīmēs nedrīkstēja būt nekādu labojumu un izka-sījumu. Šāds noteikums bija tādēļ, lai vēlāk, balsu skaitīšanas laikā, kāds tās neizlabotu. Tās zīmes, kuras nebija sastādītas pēc noteikumiem, uzskatīja par nederīgām. Pie vēlēšanu urnas balsu nodošanas brīdī varēja atrasties tikai viens vēlētājs un vēlēšanu sapulces priekšsēdētājs, kurš pārliecinājās par vēlētāja identitāti un, viņam klātesot, iemeta konvertu vēlēšanu kastē.⁶⁹

Vēlēšanu un balsu skaitīšanas dienā vēlēšanu telpās drīkstēja uzturēties tikai tie, kuriem bija speciāla ieejas apliecība. Tomēr, ja personas, kurām nebija vēlēšanu tiesību, gribēja atrasties vēlē-šanu norises vietā, tad tās pa atsevišķu ieeju visas dienas garumā ielaida vēlēšanu zāles galerijā, bet tikai tādā skaitā, cik galerijā bija vietas. Pēc balsu nodošanas kasti aizzīmogoja un klātesošie uz tās parakstījās.⁷⁰ Visas nozīmīgās norises reģistrēja vēlēšanu protokolā.⁷¹ Tajā teikts, ka 18 personas netika pielaistas pie bal-sošanas.

Aizzīmogotu vēlēšanu kasti un citus vēlēšanu materiālus at-stāja pa nakti speciāli norīkotu policijas ierēdņu uzraudzībā. Nā-kamajā dienā pulksten deviņos no rīta atklāja balsu skaitīšanas

sapulci, kurai oficiāli bija jānotiek ne vēlāk kā 24 stundas pēc vēlēšanu beigām. Pēc balsu skaitīšanas konvertus, balsošanas zīmes un skaitīšanas rezultātus sasēja saiņos un aizzīmogotus nodeva glabāšanā pilsētas valdei.⁷²

19. martā notikušajās vēlēšanās uzvarēja visi Apvienotā liel-pilsoņu bloka 96 kandidāti, ieskaitot 26 latviešus.⁷³ No visām nodotajām balsīm opozīcija saņēma tikai 23%.⁷⁴ Kopumā vēlētāji nodeva balsis par 193 kandidātiem, no kuriem 25 ieguva katrs tikai 1 balsi. Visvairāk – 2883 balsis ieguva vācbaltietis Teodors Vilhelms Bušs, bet par vienu balsi atpalika Kārlis Bernhards Celmiņš, kurš ieguva 2882 balsis.⁷⁵ Vācbaltieši vēlēšanās ieguva 54% (43 vietas) domnieku vietu, latvieši – 32% (26 vietas), krievi – 14% (11 vietas).⁷⁶

Kaut gan vācbaltieši bija vadībā pēc vietu skaita domē, tomēr ļoti labi redzams, ka tie savas pozīcijas lēnām zaudēja – no 56 vietām 1905. gadā līdz 43 vietām 1909. gadā (–13 vietas). Turpretim latvieši savas pozīcijas stiprināja – ja 1905. gadā viņiem domē bija tikai 12 vietas, tad 1909. gadā jau 26, kas ir vairāk nekā divas reizes (+14 vietas) vairāk, salīdzinot ar iepriekšējām vēlēšanām.⁷⁷ Kaut gan latvieši vēlēšanās bija sevi pieteikuši veiksmīgi, ko arī apstiprina vietu skaits, tomēr šķelšanās nenāca par labu. Vācbaltieši to veikli izmantoja, lai iegūtu sev izdevīgas pozīcijas.⁷⁸

Latviešu mīnuss bija politiskās pieredzes trūkums atšķirībā no vācbaltiešiem, tieši tādēļ, neskatoties uz 1909. gada vēlēšanu rezultātiem, vislielākie uzvarētāji bija tieši vācbaltieši, bet zaudētāji – latvieši. No pilsētas krājkases 8 direktoru vietām latvieši nedabūja pat vienu solīto. 1909. gada rudenī pārvēlēja trīs pilsētas valdes locekļus. Trīs latvieši – F. Veinbergs, uzņēmējs un arhitekts K. Pēkšēns, advokāts J. Reinfelds kandidēja uz vienu no šīm vietām, bet pārvēlēšanu rezultātā savos amatos palika iepriekšējie valdes locekļi. Konservatīvo spārnu pārstāvošajā *Rīgas Avīzē* bija publicēts F. Veinberga raksts, kurā teikts, ka nacionālā kompromisa ideju vācbaltieši patiesībā nemaz nav atbalstījuši, jo, lai tā būtu, tad pilsētas pašvaldībā jādalās ar amatiem, bet vācbaltieši

to nedarot. No raksta jūtams, ka konservatīvo spārnu pārstāvošie latvieši jutās apkrāpti, ko pilnībā pauž *Rīgas Avīzes* raksts, kas reizē ir kā taisnošanās par kompromisa idejas neīstenošanos dzīvē.⁷⁹ Tā kā vairākums domes pārstāvju bija vācbaltieši, tad, saprotams, viņiem bija lielāka ietekme lēmumu pieņemšanā un iespēja līdz nākošajām vēlēšanām netraucēti īstenot savu politiku.

Opozīcija nežēloja kompromisa idejas atbalstītājus, un presē īpaši bieži pēc vēlēšanām, bet arī vēlāk bija sastopami dzēlīgi raksti, kuros opozicionāri atgādināja par kompromisa idejas izgāšanos. Laikrakstā *Zemkopis* 1909. gada atskatā teikts, ka ievēlētie latvieši līdzpilsoņu intereses pārdevuši vācbaltiešiem un ka tie grasās iegūt savus atbalstītājus arī laukos zem dziesmu svētku izkārtnes. Īpaši aizrādīts uz F. Veinberga vēlmi ar šiem svētkiem *stutēt savu reakcionāro politiku*. Tāpat Veinbergs kritizēts par citiem RLB vadītiem pasākumiem un to *novešanu lejā* (jāatzīmē, ka F. Veinbergs bija RLB priekšnieks no 1871. līdz 1872. gadam un šajā laikā biedrība piedzīvoja panīkumu, daudzi biedri izstājās, jo nebija apmierināti ar F. Veinberga vadību).⁸⁰

Vācbaltieši laikrakstā vērsās pret F. Veinbergu, kuru, iespējams, pat izmantoja kā vāciešus saliedējošu faktoru, jo arī viņu starpā bija parādījusies nevienprātība un iespējamās šķelšanās pazīmes. Bija skaidri redzams, ka vācbaltieši tikai izmantojuši konservatīvi noskaņotos latviešus savu mērķu sasniegšanā un kompromisa idejas viņiem pēc vēlēšanām vairs nebija aktuālas.⁸¹ To apliecina arī F. Veinberga presē publicētajos rakstos izteiktie pārmetumi vāciešiem.

Tāpat *Rīgas Avīzēs* norādīts uz 1905. gada revolūcijas negatīvo ietekmi uz vēlēšanu rezultātiem. Proti, revolūcijas laikā vācbaltieši uzskatīja, ka jāsadarbojas ar mēreni noskaņotajiem latviešiem. Tomēr, kad revolūcija bija pagājusi, vācbaltiešiem mēreni noskaņotie latvieši nu jau šķita radikāli. 1909. gada vēlēšanu kompromiss esot vēl noslēgts uz revolūcijas laikā izaugušās kompromisa idejas. Iestāšanos par kompromisa ideju un pret revolucionāro un sociāldemokrātisko kustību pamatoja ar to, ka pēc revolūcijas vajadzēja apklusināt vācbaltiešu un latviešu na-

cionālo cīņu, lai latvieši varētu veiksmīgi iesaistīties politikā, jo nostāšanās sociālistu un revolucionāru pusē nestu tikai zaudējumus.⁸²

Kaut gan vācbaltieši 1909. gada vēlēšanās uzvarēja ar sliktāku rezultātu nekā iepriekš, tomēr laikraksti nesniedz informāciju par to, ka vācbaltieši baidītos par savām apdraudētajām pozīcijām, un to, ka latvieši sāktu izkonkurēt vācbaltiešus vēlēšanās. Avīze *Düna Zeitung* rakstīja, ka vācbaltiešu skaita samazināšanās dēļ viņi zaudē savas pozīcijas vēlēšanās latviešiem Rīgā un tam pie vainas esot pārkrievošanas politika.⁸³ Šī iemesla dēļ vācbaltieši uzskatīja, ka vēlēšanās balsis jāskaita nevis pēc skaita, bet pēc garīgās un saimnieciskās spējas. Atbildes rakstā latviešu opozīcijas laikrakstā *Zemkopis* teikts, ka vācbaltiešiem tāda balsu skaitīšana nepalīdzētu, jo latvieši pēc garīgām un saimnieciskām spējām arī ieņemtu labas vietas.⁸⁴ Gubernators jauno domes sastāvu vērtēja kā mērenu vai pat labēju un nacionālajā ziņā vācisku, bet uzskatīja, ka pilsētas pārvalde nonākusi pieredzējušās rokās.⁸⁵

SECINĀJUMI

Palielinoties turīgo iedzīvotāju slānim, reizē palielinājās arī interese par Rīgas pilsētas domes vēlēšanām, jo ar to palīdzību varēja nodrošināt ne tikai statusu sabiedrībā, bet arī īstenot savas politiskās un ekonomiskās ambīcijas. Vēlēšanās varēja piedalīties tikai pilsētas turīgo iedzīvotāju slānis, jo pastāvēja augsts mantas cenzs. 19./20. gs. mijā izmainījās kandidātu grupēšanās principi, jo, kaut gan lielākoties vēl joprojām ievēroja nacionālo faktoru, tomēr arvien biežāk kandidāti grupējās, ekonomisko interešu vadīti.

19. gs. otrajā pusē pieauga latviešu nacionālā pašapziņa, tādēļ arī latviešu vēlētajū aktivitāte pilsētas domes vēlēšanās līdz pat Pirmajam pasaules karam tikai palielinājās. Kaut gan latviešu daļai netieši palīdzēja Krievijas impērijas vadības politika, jo tā centās ierobežot vācbaltiešu privilēģēto statusu un radīja

izdevīgākas pozīcijas citām nacionalitātēm pilsētas vēlēšanās, tomēr vācbaltiešu loma vēl joprojām bija pietiekami spēcīga. Vēlētājus sadalīja trīs klasēs ar tiesībām ievēlēt vienādu skaitu domnieku, jo valdīja uzskats, ka lielākajiem nodokļu maksātājiem ir lielākas tiesības ietekmēt pilsētas pārvaldes darbību. 1909. gada vēlēšanās nozīmīga loma bija dažādām latviešu bankām, kasēm un kredītiestādēm, jo tās palīdzēja nokārtot nodokļu parādus pilsētai vai iegūt īpašumu, kurš atbilstu cenzam, lai latvieši iegūtu tiesības piedalīties vēlēšanās.

Konservatīvi noskaņoto latviešu priekšvēlēšanu kampaņa bija veiksmīgāka un pozīcijas vēlēšanās labākas, jo viņiem bija spēcīgi un pieredzējuši līderi (F. Veinbergs, A. Krastkalns un F. Grosvalds), plašākās aprindās populārs laikraksts *Rīgas Avīzes*, kurā sevi reklamēt un propagandēt ieņemto politisko kursu, kā arī cieša sasaiste ar RLB, kurā uzrunāt vēlētājus. Latviešu vēlētāju komitejas izveide bija veikls un tālredzīgs konservatīvā spārna politisks solis, jo, šādā veidā apvienojot dažādu profesiju pārstāvjus (lielākoties turīgākos), varēja vieglāk tos uzrunāt un iegūt balsis, kā arī radīt iespaidu, ka vēlētāji piedalās lēmumu pieņemšanā. Savukārt opozīcijas priekšvēlēšanu kampaņa bija izkaisītāka, jo tā publicējās dažādos laikrakstos un pārējo priekšrocību tai nebija. Šajā laikā presei bija milzīga nozīme priekšvēlēšanu aģitācijā, jo tajā regulāri parādījās ar vēlēšanām saistīti raksti, politisko uzskatu izklāsts un pretinieku kritika.

1905. gada revolūcija atstāja iespaidu uz 1909. gada pilsētas domes vēlēšanām, jo vēl revolūcijas notikumu iespaidā 1908. gadā tika noslēgta vienošanās par kompromisu starp latviešu konservatīvo spārnu un vācbaltiešu kandidātiem. Pēc vēlēšanām kompromisa ideja izgāzās, jo vācbaltieši savu mērķi – uzvaru vēlēšanās – bija sasnieguši un vairs nebija gatavi sadarboties, bet turpināja savu konservatīvo politiku. Šīs politikas turpināšanu varēja iespaidot revolūcijas iznākums, jo revolūcijas laikā un īsi pēc tās vācbaltieši uzskatīja, ka jāsadarbojas ar nacionāliem, bet mēreni noskaņotajiem latviešiem, tomēr, kad situācija bija jau normalizējusies, šie latvieši šķita pārāk radikāli.

1909. gada vēlēšanu rezultātus apšaubīt nevar, jo balsu nodošanas kārtība bija stingri reglamentēta un ar brīvprātīgo klātbūtni, vēlēšanu urnas uzraudzību, kā arī stingru reglamenta ievērošanu.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Voldemārs Kalniņš (1972). *Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture*. Rīga: Zvaigzne, 277. lpp.; Kristīne Volfarte, Ervīns Oberlenders (2002). *Katram bija sava Rīga: Daudznacionālas pilsētas portrets no 1857. līdz 1914. gadam*. Rīga: AGB, 13. lpp.
- ² Volfarte, Oberlenders. *Katram bija sava Rīga: Daudznacionālas pilsētas portrets no 1857. līdz 1914. gadam*, 11., 14. lpp.
- ³ Turpat, 13. lpp.
- ⁴ Kalniņš. *Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture*, 280. lpp.
- ⁵ *Rīgas pilsētas statistiskā gada grāmata*, 2. izdevums (1923–1924). Rīga: Rīgas pilsētas Statistikas birojs, 12. lpp.; Volfarte, Oberlenders. *Katram bija sava Rīga: Daudznacionālas pilsētas portrets no 1857. līdz 1914. gadam*, 7. lpp.
- ⁶ *Rīgas pilsētas statistiskā gada grāmata*, 12. lpp.
- ⁷ Volfarte, Oberlenders. *Katram bija sava Rīga: Daudznacionālas pilsētas portrets no 1857. līdz 1914. gadam*, 27.–30. lpp.
- ⁸ Turpat, 80.–81. lpp.
- ⁹ Valdis Bērziņš (atb. red.) (2000). *20. gadsimta Latvijas vēsture, I: Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai, 1900–1918*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 88. lpp.
- ¹⁰ Turpat; Jānis Krastiņš (atb. red.) (1978). *Rīga 1860–1917*. Rīga: Zinātne.
- ¹¹ *Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs* (turpmāk: LNA LVVA), 2724–2–634.
- ¹² Turpat, 26–1–410; 26–1–392.
- ¹³ *Spisok izbiratelei dlia vybora glasnykh v 1909 godu* (1908). Rīga: Tip. V. F. Gekkerā, 198 s. [LNB svītrkods 0316036664, 1. (arhīva) eksemplārs].
- ¹⁴ Turpat; *Spisok izbiratelei dlia vybora glasnykh v 1909 godu* (1908). Rīga: Tip. V. F. Gekkerā [LNB 2. (speciālais) eksemplārs].
- ¹⁵ *Spisok izbiratelei dlia vybora glasnykh v 1909 godu* [LNB 1. (arhīva) eksemplārs].
- ¹⁶ Latviešu–vācu kompromisa idejas pretinieki. *Rīgas Avīze*, Nr. 202, 03.09.1909., 1.–2. lpp.; Spēriens latviešu–vācu kompromisa idejai. *Rīgas Avīze*, Nr. 218, 22.09.1909., 1. lpp.; Vēlreiz par vācu dalību pie latviešu radikālisma uzturēšanas. *Rīgas Avīze*, Nr. 146, 30.06.1910., 1. lpp.; Rīgas Avīze un tagadējie latviešu politiskie apstākļi. *Rīgas Avīze*, Nr. 288, 12.12.1909., 2. lpp.
- ¹⁷ J. D. L. Atskats uz 1909. gadu Latvijā. *Zemkopis*, Nr. 4, 27.01.1910.; Ar vienādiem ieročiem. *Zemkopis*, Nr. 32, 12.08.1909., 632. lpp.
- ¹⁸ Laucinieku iespaidi un domas par latviešu izturēšanos gaidāmajās Rīgas pilsētas domnieku vēlēšanās. *Dzimtenes Vēstnesis*, Nr. 21, 27.01.1909., 1. lpp.; Nr. 63, 18.03.1909.

- ¹⁹ Kompromiss par katru cenu. *Jaunā Dienas Lapa*, Nr. 214, 17.09.1909., 1. lpp.
- ²⁰ *Düna Zeitung*, Nr. 174, 1909.
- ²¹ Dzidra Ozoliņa (1976). *Rīgas pilsētas tēvi un viņu komunālā politika, 1877–1913*. Rīga: Zinātne.
- ²² Krastiņš (atb. red.). *Rīga 1860–1917*.
- ²³ Bērziņš (atb. red.). *20. gadsimta Latvijas vēsture, I: Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai, 1900–1918*.
- ²⁴ Ilona Celmiņa (sast.) (2000). *Rīgas pārvalde astoņos gadsimtos*. Rīga: Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs.
- ²⁵ Kalniņš. *Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture*.
- ²⁶ Volfarte, Oberlenders. *Katram bija sava Rīga: Daudznacionālas pilsētas portrets no 1857. līdz 1914. gadam*.
- ²⁷ 1888. gada 9. jūnija likums par policijas reformu Baltijas guberņās; 1889. gada 9. jūlija likums par tiesu reformu Baltijas guberņās; 1889. gada 9. jūlija pagaidu noteikumi par zemnieku iestāžu sastāvu un kompetences grozīšanu; u.c.
- ²⁸ Reizē ar krievu kā lietvedības valodas ieviešanu vācu valodas vietā.
- ²⁹ Kalniņš. *Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture*, 280.–282., 296. lpp.
- ³⁰ Celmiņa (sast.). *Rīgas pārvalde astoņos gadsimtos*, 140. lpp.; Kalniņš. *Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture*, 296. lpp.
- ³¹ Vācu: *Rigaer Mineralwasseranstalt*, krievu: *Rizhskii iskusstvennyi Mineral'nyi vod'*.
- ³² *Kniep & Verner* – tirdzniecības un spedīcijas uzņēmums, kas dibināts Maskavā, 1900. gadā atvēra firmas filiāli Rīgā.
- ³³ *Spisok izbiratelei dlia vybora glasnykh v 1909 godu* [LNB 1. (arhīva) eksemplārs].
- ³⁴ Turpat.
- ³⁵ Krastiņš (atb. red.). *Rīga 1860–1917*.
- ³⁶ *Spisok izbiratelei dlia vybora glasnykh v 1909 godu* [LNB 1. (arhīva) eksemplārs]; *Spisok izbiratelei dlia vybora glasnykh v 1909 godu* [LNB 2. (speciālais) eksemplārs].
- ³⁷ *Rīgas pilsētas statistiskā gada grāmata*.
- ³⁸ Gatis Krūmiņš (sast.) (2017). *Latvijas tautsaimniecības vēsture*. Rīga: Jumava, 29. lpp.
- ³⁹ *Gorodovoe polozenie 11 iunija 1892 goda* (1892). Rīga: Verlag der Müllerschen Buchdruckerei; Bērziņš (atb. red.). *20. gadsimta Latvijas vēsture, I: Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai, 1900–1918*, 85. lpp.; Volfarte, Oberlenders. *Katram bija sava Rīga: Daudznacionālas pilsētas portrets no 1857. līdz 1914. gadam*, 83. lpp.
- ⁴⁰ *Gorodovoe polozenie 11 iunija 1892 goda*.
- ⁴¹ Bērziņš (atb. red.). *20. gadsimta Latvijas vēsture, I: Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai, 1900–1918*, 86. lpp.; *Gorodovoe polozenie 11 iunija 1892 goda*.

- ⁴² Volfarte, Oberlenders. *Katram bija sava Rīga: Daudznacionālas pilsētas portrets no 1857. līdz 1914. gadam*, 85. lpp.
- ⁴³ Bērziņš (atb. red.). *20. gadsimta Latvijas vēsture, I: Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai, 1900–1918*, 84.–85. lpp.
- ⁴⁴ Turpat, 84.–87. lpp.
- ⁴⁵ Turpat.
- ⁴⁶ Celmiņa (sast.). *Rīgas pārvalde astoņos gadsimtos*, 145. lpp.; Volfarte, Oberlenders. *Katram bija sava Rīga: Daudznacionālas pilsētas portrets no 1857. līdz 1914. gadam*, 26. lpp.
- ⁴⁷ Bērziņš (atb. red.). *20. gadsimta Latvijas vēsture, I: Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai, 1900–1918*, 87. lpp.
- ⁴⁸ Volfarte, Oberlenders. *Katram bija sava Rīga: Daudznacionālas pilsētas portrets no 1857. līdz 1914. gadam*, 26.–27. lpp.
- ⁴⁹ *Spisok izbiratelei dlia vybora glasnykh v 1909 godu* [LNB 1. (arhīva) eksemplārs].
- ⁵⁰ Hekeru dzimta vairākās paaudzēs nodarbojās ar grāmatu iespiešanu un izdošanu. Sprediķis. *Latviešu Avīzes*, Nr. 8, 28.01.1909., 1. lpp.; Reta jubileja. *Latvijas Grāmatrūpniecības Apskats*, Nr. 9, 01.03.1929., 2. lpp.; Krastiņš (atb. red.). *Rīga 1860–1917*.
- ⁵¹ Adolf Richter (1908). *Rigasches Adressbuch 1908*. Rīga: Tanhaeuser.
- ⁵² *Spisok izbiratelei dlia vybora glasnykh v 1909 godu* [LNB 1. (arhīva) eksemplārs].
- ⁵³ *Spisok izbiratelei dlia vybora glasnykh v 1905 godu* (1904). [LNB 1. (arhīva) eksemplārs]; *Spisok izbiratelei dlia vybora glasnykh v 1905 godu* (1904). [LNB 2. (speciālais) eksemplārs]; *Spisok izbiratelei dlia vybora glasnykh v 1905 godu* (1904). [LNB 3. (lasītavas) eksemplārs]; Krastiņš (atb. red.). *Rīga 1860–1917*.
- ⁵⁴ Krastiņš (atb. red.). *Rīga 1860–1917*.
- ⁵⁵ LNA LVVA, 2724–2–634.
- ⁵⁶ Krastiņš (atb. red.). *Rīga 1860–1917*; LNA LVVA, 2724–2–634.
- ⁵⁷ LNA LVVA, 26–1–410.
- ⁵⁸ Turpat.
- ⁵⁹ Āronu Matīss (1932). *Fridrihs Veinbergs*. Rīga: Rīgas Latviešu biedrība, 68.–70. lpp.
- ⁶⁰ Celmiņa (sast.). *Rīgas pārvalde astoņos gadsimtos*, 143.–145. lpp.; Ozoliņa. *Rīgas pilsētas tēvi un viņu komunālā politika, 1877–1913*, 91. lpp.; LNA LVVA, 26–1–410.
- ⁶¹ Indulis Ronis (1971). Latviešu buržuāzijas politikas galvenie virzieni Pirmā pasaules kara priekšvakarā (1907.–1914.). *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, Nr. 8, 81.–88. lpp., šeit 85. lpp.; Ozoliņa. *Rīgas pilsētas tēvi un viņu komunālā politika, 1877–1913*, 90. lpp.
- ⁶² Latviešu–vācu kompromisa idejas pretinieki. *Rīgas Avīze*, Nr. 202, 03.09.1909., 1.–2. lpp.; Āronu Matīss. *Fridrihs Veinbergs*, 84.–85. lpp.

- ⁶³ Āronu Matīss. *Fridrihs Veinbergs*, 68.–70. lpp.; *Dzimtenes Vēstnesis*, Nr. 63, 1909.
- ⁶⁴ Turpat; Kompromiss par katru cenu. *Jaunā Dienas Lapa*, Nr. 214, 17.09.1909., 1. lpp.
- ⁶⁵ Laucinieku iespaidi un domas par latviešu izturēšanos gaidāmajās Rīgas pil-sētas domnieku vēlēšanās. *Dzimtenes Vēstnesis*, Nr. 21, 1909.
- ⁶⁶ *Fridrihs Veinbergs, 1844–1914* (1914). Rīga: Rīgas Avīzes apgādiens, 14., 87.–89., 93., 98. lpp.
- ⁶⁷ Ronis. Latviešu buržuāzijas politikas galvenie virzieni Pirmā pasaules kara priekšvakarā (1907.–1914.), 85. lpp.; Ozoliņa. *Rīgas pilsētas tēvi un viņu ko-munālā politika, 1877–1913*, 91. lpp.; *LNA LVVA*, 26–1–410.
- ⁶⁸ *LNA LVVA*, 2724–2–634.
- ⁶⁹ Turpat.
- ⁷⁰ Turpat.
- ⁷¹ Turpat.
- ⁷² Turpat.
- ⁷³ Jaunā dome sāka savu darbu 1909. gada 27. aprīlī. *LNA LVVA*, 26–1–410.
- ⁷⁴ *LNA LVVA*, 2724–2–634.
- ⁷⁵ Turpat.
- ⁷⁶ Krastiņš (atb. red.). *Rīga 1860–1917*.
- ⁷⁷ Turpat.
- ⁷⁸ *LNA LVVA*, 26–1–410.
- ⁷⁹ Spēriens latviešu–vācu kompromisa idejai. *Rīgas Avīze*, Nr. 218, 22.09.1909., 1. lpp.
- ⁸⁰ J. D. L. Atskats uz 1909. gadu Latvijā. *Zemkopis*, Nr. 4, 27.01.1910., 71. lpp.; Rīgas Latviešu biedrības priekšsēdētāji. Pieejams: <http://www.rlb.lv/index.php?p=9120&pp=12860&lang=1509> (skatīts 12.07.2017.).
- ⁸¹ Āronu Matīss. *Fridrihs Veinbergs*, 85.–87. lpp.
- ⁸² Vēlreiz par vācu dalību pie latviešu radikālisma uzturēšanas. *Rīgas Avīze*, Nr. 146, 30.06.1910., 1. lpp.; Rīgas Avīze un tagadējie latviešu politiskie ap-stākļi. *Rīgas Avīze*, Nr. 288, 12.12.1909., 2. lpp.
- ⁸³ *Düna Zeitung*, Nr. 174, 1909.
- ⁸⁴ Ar vienādiem ieročiem. *Zemkopis*, Nr. 32, 12.08.1909., 632. lpp.
- ⁸⁵ *LNA LVVA*, 26–1–392.

PARTICIPATION OF LATVIANS IN THE ELECTION OF RIGA CITY COUNCIL ON 19 MARCH 1909, IN THE CONTEXT OF THE 1905 REVOLUTION

Inna Gīle

Mg. hist., scientific assistant, Institute of Latvian History, University of Latvia.
Research interests: 20th century history of Latvia, history of military medicine.

The objective of this research paper is to study the process of the election of Riga City Council on 19 March 1909 and participation of Latvians in it. The election of Riga City Council in 1909 was the first one after the 1905 Revolution which crashed the Russian Empire and essentially worsened the relations between Latvians and Baltic Germans. Detailed analysis of the election of Riga City Council in 1909 draws attention to possible influence of the revolution on the Latvians' political approach during the City Council pre-election campaign. The previously mentioned influence is the objective of this paper.

Key words: the development of city rights in the Russian Empire, the rights, Riga City Council, election, list of voters.

Summary

Since at that time Riga was expanding and becoming a modern industrial and shipping city of the Russian Empire, elections of the City Council gained even greater attention. In the 19th–20th centuries, a big shift happened in the voter and candidate lists. Complaints regarding councillor positions and other positions, which could be taken by becoming a member of the City Council, were made not only by the Baltic Germans but, at an increasing rate, by Latvians and Russians. The industrial growth augmented the number of wealthy Latvians who posed a threat to the Baltic German positions in the elections. Also, during this period, more and more candidates were divided based on their economic as well as national groups.

Voting rights were only held by the wealthy part of the population, which was determined according to specific property qualification and if the person did not owe taxes to the city. For this reason, in the 1909 elections, approximately 1% of the Riga population was allowed to participate. The voters were divided into three classes, depending on the amount paid in taxes. Each class elected 1/3 of the councillors, which meant that the wealthiest residents of Riga had a greater say in the elections.

The elections started by preparing an electoral list, which, after publishing, was changed multiple times. One voter could hold a number of votes as an individual and juridical person, as an owner of multiple companies according to different qualification categories or as a co-owner of a home. When the electoral list was finalised, the election campaign began. Press played a major role in the election campaign because there both candidates and voters expressed their opinions and political views.

The course of the election was firmly established – three weeks before the election, those whose addresses were known via mail received all the necessary documents for voting; the rest could receive them in the City Council. The election started on 19 March, at 8 a.m., in the upper hall of the Riga Great Guild and took place until 10 p.m. Voters could come to the polling station with their ballot paper filled out or fill it out there. The sealed ballot box and documents related to the election were left overnight under the supervision of specially assigned police officers. On the next day, at 9 a.m., the vote counting meeting began. Envelopes, ballot papers and counting results were tied in bundles, sealed and given to the City Council for safekeeping.

In the 1909 City Council election, Latvian candidates were divided into two parts – the United Grand Citizen block and the Progressive block, which consisted not only of Latvian but also of Baltic German and Russian candidates. Conservative Latvians (the United Grand Citizen block) realised publicity in the newspaper *Rīgas Avīze* but the opposition (the Progressive block) in newspapers – *Dzimtenes Vēstnesis*, *Jaunā Dienas Lapa*, *Zemkopis* and others. The press was playing a huge role in the election because the deputy candidates introduced themselves and their ideas to the public through the press and with the help of it moved forward their pre-election campaigns.

There were disagreements between Latvians blocks, the main reason of which was the Conservatives not-discussing the important decisions, namely – in November 1908 they singly organized the Latvian Electorate Committee (Latviešu vēlēšanu komiteja). The Latvian Electorate Committee made decisions without other Latvian representatives and on 27 November announced that it had made an agreement with the Baltic Germans for cooperation and allocation of seats in the Council. A part of Latvians separated and joined the opposition.

The United Grand Citizen block won in the elections. Although the conservative Latvians were in this list, they did not receive the desired seats in the city government due to the fact that Germans did not keep their promises. The Latvians' disunion weakened their possibilities to get

into the Council and into different seats in the city institutions. The Revolution of 1905 left negative aftereffects on the results of the election – during the Revolution, Baltic Germans considered that there was a need to cooperate with moderate Latvians politics although they were Nationalists, but after the Revolution the moderate Latvian politicians already seemed radicals to the Germans. Latvian conservative politicians hold the view that the compromise accomplished in the election of 1909 was made on the basis of the compromise idea having grown up in the Revolution time, which the Germans revalued after the election.

Judging from the national standpoint, the disunion between Latvians weakened their success in the election while strengthening the Baltic German positions. Although Baltic Germans won the election, their positions were threatened because they had to take into account the increasing influence Latvians had in the City Council.